

Reeds de Romeinen kenden industriële wolveredeling

De Romeinen werkten soms al op industriële schaal en waren gericht op winstmaximalisatie. Dat zegt archeoloog Miko Flohr, die vorige week is gepromoveerd aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. In zijn dissertatie *The world of the fullo* richt hij zich op het *vollen*, de (kostbare) textielbewerking die wollen kleren steviger, comfortabeler en mooier maakte. Terwijl in een welvarende provinciestad als Pompeii enkele kleinere vollerijen met een winkel aan de straat de lokale particuliere markt bedienden, zorgden de eerste twee eeuwen na Christus in Rome, Florence en Ostia grootschalige vollerijen met vijftig tot honderd werkers voor massaproductie.

Onderzoek van de Romeinse economie laat de laatste jaren een beeld zien van een rijk met grote regionale verschillen. De meeste dorpen en steden waren min of meer zelfvoorzienend, maar er zijn er ook steden geweest die onderdeel waren van een internationaal handelsnetwerk.

Een van de terreinen waarop dat gebeurde is volgens Flohr het vollen. In

Textielbewerking in Pompeii. OUDHEIDKUNDIG MUSEUM, NAPELS

Italië en Zuid-Frankrijk (Fréjus) zijn tot nu toe zesentwintig *fullonicae*, vollerijen, opgegraven; ze zijn te herkennen aan de stenen nissen met ingebouwde kuipen, waarin kleren in urine werden vertrapeld, geschrobd en uitgewrongen, en baden waarin de wol werd schoongespoeld. De meeste vollerijen in Pompeii hebben maar twee of drie volinstallaties. De grootste heeft er tien. Familiebedrijfjes, aldus Flohr. Maar in Ostia, Florence en Rome zijn vollerijen ontdekt met dertig of meer installaties, waar sprake is geweest van aanvoer van kleren door handelaren en massaproductie. In 2007, bij de aanleg van de hogesnelheidslijn tussen Rome en Napels, is in de wijk Tiburtina een

vollerij ontdekt met een oppervlakte van duizend vierkante meter en 97 volinstallaties. Rome was dan ook de plek bij uitstek waar status en bijbehorende dure mooie kleren van belang waren. Analyse van de plattegronden van grote vollerijen maakt volgens Flohr duidelijk dat het vollen hier efficiënt gebeurde. De vollers deden hun werk naast elkaar, met weinig gelegenheid tot communicatie, net als bij een lopende band. Het ontbreken van onderkomens bij de grote vollerijen maakt het waarschijnlijk dat het werk niet door slaven werd gedaan, maar door werkers die elders woonden en dus ieder dag naar hun werk gingen.

Theo Toebosch